

անհատնում ծափահարութեամբ կը գովուի : Երբեմն իրենց ազգային գրաւորական պարծանքներուն վրայ խօսելու ատեն, անանկ սրտանց ու անանկ զգացման յորդութեամբ կը ճարտարախօսէ, որ անկեղծ արցունքներ կը վազեն աչուրներէն : Եւ յատկապէս իր ունկնդրաց աշխոյժը վառելու . ինչպէս երկու տարի առաջ իր մէկ դասախօսութիւնը Սեւասդոքոյի առջև հանդիպած դիւցազնական գործոյ մը պատմութիւնը լմնցուց . այնպէս բորբոքեց իր ունկնդիրները, որ ամէնքը միատեղ ոտքի վրայ ելան իբրև մէկ հոգի մը, ու Կեդիկ Գաղլիս գոչեցին : Իմենէն դժուարին նիւթերու վրայ ալ այնպիսի զգուշութեամբ կը խօսի, որ իրեն համար զուրկուած է՝ թէ ածելոյ սուր ծայրի վրայ առանց վար իյնալու կը կենայ : Սիով բանիւ, Սորպոնի արդի դասախօսը՝ Պ . Սիլմէնի աշակերտներուն մէջ ամենէն աւելի մօտեցողն է անոր կատարելութիւններուն . մինչև շատ բանիբուն մարդիկ ըսած են՝ թէ Պ . Սեն-Սարգ-Վիրատէնը Պ . Սիլմէնի գլուխ գործոցն է :

Պ . Սեն-Սարգ-Վիրատէն, որ ընտանեաց վրայ լի է գորովանօք ու սիրով, շատ ընտանեկան վիշտեր քաշեց, որոնցմէ մէկը միայն յիշենք : Իր ամուսինը 1835ին օգոստոսի 25ին լարիզու մօտ Սորսան գեղն էր երկանէն հեռու, և իր քրոջն հետ մէկտեղ գետին մէջ նաւակով ժուռ գալու ատեն՝ յանկարծակի քամի մը ելլալով, նաւակը դարձաւ ու երկուքն ալ խղզուեցան : Եւ վշտէն անանկ աւրուեցաւ Պ . Սեն-Սարգի առողջութիւնն, որ ծանր հիւանդութեամբ մը անկողին ինկաւ : Երբոր սկսաւ վրայ դնել, դէպ 'ի Սոստանդնուպոլիս ճամբորդութիւն մը ըրաւ, ուսկից Եթէնք, Վրիեստ և Սեւետիկ գալով, Գաղղիա դարձաւ :

Իր հրատարակած գլխաւոր գրուածքները, բաց 'ի վերոյիշեալ Վերմանիոյ հասարակաց կրթութեան վրայ 'ի լոյս հանած գրութենէն, հետեւեալներն են . Քաղաքական և գրականական ծանօթու-

թիւնք, զԳերմանիոյ . Գրականական և բարոյական պետութիւնք (2 հմր) . Յիշատակ և Ուղեորութիւնք (2 հմր) . և Դասականութեան գրականութեան, կամ զԿերականութեան իրից 'ի Լատինական աւուանեալ գրուածքը (3 հտ .), որ իր գլուխ գործոցն է, որովհետև անոր մէջ թատերգութեան ամբողջ ու վայելուչ պատկերն առջևնիս կը հանէ հեղինակը, աղուոր ոճով մը, շնորհալի իմաստներով և նոր տեսութեամբ փայլ տալով իր երկասիրութեանը : Բաց ասոնցմէ՝ 1827ին 'ի վեր միշտ Տեղա լրագրին գործակից է, ինչպէս վերն ըսինք . և Հանդէս երկուց աշխարհաց՝ օրագրին մէջ ալ ընդարձակ յօդուածներ դրած է, որոնց մէջ ամենէն աւելի նշանաւորներն են՝ Քրիստոնէական Բանաստեղծութիւն, և Վարդ և երկասիրութիւնք Յ . Յ . Ռոսսոյի կոչուածները : Պ . Սեն-Սարգ-Վիրատէնի առաջին որոշիչ յատկութիւնն է իբրև քննաբան՝ իր բարոյախօս լեզուն :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մադրիպի գլխաւոր նախահանգիստները :

(Տես երես 345)

ՍԱԶԱԿԱՆ . — Եւս քաղաքս սկիզբան Գաադիլի-Ռեալ կոչուեցաւ Ռորդոգալներէն, 1506 տարւոյն . յետոյ տեղացիք Էլ-Պլեյճ անունը տուին անոր, որ ամրոցիկ ըսել է : 1769ին, կոչուեցաւ Մեկոպոմ (կործանեալ), և 1770ին՝ Էլ-Ճեպի (նոր) : 2,000 բնակիչ միայն ունի . նաւահանգիստը քիչ տակառաջափ տանող նաւեր միայն կըրնայ ընդունիլ . այն ծոցն որուն եզերքը շինուած է՝ աւազուտ է, բայց նաւերն ապահով կրնան ըլլալ անոր մէջ : Սազականի օդն աղէկ ու առողջարար է և ջուրը գերազանց :

Սազականի վրայ շատ յարձակմունք

ներ եղած է . 1562^{ին} Մաւրիտանացիք չկրցան յարձակմունքով առնել զայն . բայց Բորդոգալաց ձեռքն երկայն ատեն չմնաց , և բռնադատուեցան ելլելու անկէց , ինչպէս նաեւ այն ամէն մէկալ ծովեզերեայ տեղուանքներէն՝ որոնց քիչ մը ատեն տիրեցին :

ՍԱՖՖԻ . — Լսենօք Սաֆֆի քաղաքը Մաղըրպները մեծ վաճառականութիւն կ'ընէին Լարուպացոց հետ . բայց քանի որ Մոկատոր քաղաքը շինուեցաւ՝ հոստեղի գործունէութիւնը պակսեցաւ : Գէշ դիրք ունի այս քաղաքը . երկու բլուրներու մէջ տեղը փակուած է , և ստեպ գետերու ողողմանց ենթակայ է : Լսկէ զատ տաքութենէն կրակ կը կտրին քաղքին փողոցները , ու բնակիչներն ալ տմարդի են : Բորդո-

գալք 1508 տարւոյն տիրեցին ասոր ու մինչև 1541 պահեցին զայն :

ՍՈՒԷՅՐԱ ԷՄԻՐ ՄԱԿԱՏՈՐ . — Լսնշանաւոր քաղաքը ամուր պարիսպներ ունի և խել մը մարտկոյններ , մասնաւորապէս Սվկիանոսի կողմանէ : Նոյն վէն նայելով՝ բաւական աղուոր տեսք ունի . իր պատուարները ժայռերու վերայ շինուած են որ ինչուան Սվկիանոսին ալիքները կ'իջնան : Փողոցները կանոնաւոր են ու շէնքերն ալ վայելուչ ճարտարապետութեամբ յօրինուած . բայց ինչպէս որ ամէն աղուոր քաղաքներու մէջ , այսպէս 'ի Մոկատոր ալ նեղ ու անառողջ փողոցներ կը գտնուին : Լըուեստից կողմանէ գեղեցկագոյն յիշատակարաններն են Պէն-Հասանի Բնարէն ու քաղաքապետին պալատն , որ

Տարազ զգեստուող Մաւրիտանացոց ի Մոկատոր

ուշագրութեան արժանի են :

Պլտի կղզի մըն է զնաւահանգիստը ձեւայրնողը , որ դժբաղդաբար շատ անգամ աւաղով կը լեցուի . մեծ նաւերն ստիպուած են քիչ մը հեռուները խարխիս նետել : Մարտկոց մը կայ որ գետուացի մը շինած է . ասիկայ ծովուն մէջ երկըննալովը՝ հետաքրքրական տեսք մը ունի :

Մոկատոր , որ այսօրուան օրս 20,000 բնակիչ ունի , Մաղըրպի վաճառականութեան գլխաւոր կեդրոններէն մէկն է : Դուրս խրկած գլխաւոր վաճառքներն են՝ խէժ , կաշի , ջայլամի փետուր , մեղրամում , նուշ , ձէթ , և ուրիշ վաճառքներ :

Մոկատոր 1760^{ին} շինուած է գաղղիացի զինուորական ճարտարապետի

մը տուած յատակագծովը . Սիտի-Մէհէմմէտ սուլթանին կայսրութեան առաջին տարիներն ուրիշ բան չէր՝ բայց եթէ դղեակ մը , որ ատենօք Բորդոգալաց ձեռքն ինկած էր : Սիտի-Մէհէմմէտ հրաման տուաւ քաղաքի վերածելու զայն . և սկզբան ամէն ազգէ ու ամէն տեսակ մարդ վազեցին հոն , որովհետեւ պատժէ խալըսում ու առանձնաշնորհութիւններ տրուած էին հոն գացողներուն : — 1844^{ին}՝ Գաղղիացիք ռմբակոծեցին զայն ու տիրեցին . և կղզւոյն Ժոէն-Վէլ անունը տուին , 'ի պատիւ այն իշխանին որ այն արշաւանաց մէջ էր :

ԼԿԱՏՈՐ ԷՄԻՐ ՍԱԵԴԱ-ՊԻՌՈՒՋ . — Լսս քաղաքս լերան մը գագաթին վերայ շինուած է , և միանգամայն իր նա-

ւահանգիստը պետութեան մեծագոյն ու արահովագոյն նաւահանգիստն է : Ուկրաինոսի կողմէն քանի մը մարտկոցներ ունի պաշտպանութեան համար :

Ի էոն Լիբրիկեցին Գաբուէսէ՛՛ կը կոչէ զայն . իսկ Լիատիր կամ Լիատրր անունը տեղացիք տուած են անոր , որ կը նշանակէ ամրոց : Սկզբան պզտի աննըջան դղեակ մըն էր . Բորդոգալի թագաւոր մը տեսնելով որ աղէկ գիւրքի վըրայ է , բերդաքաղաք մը շինեց զայն . բայց հանդերձ այսու չկրցան Բորդոգալք պաշտպանել զայն Լճմէտ շէրիֆին յարձակմունքէն :

Լտեն մը Լիատիր վաճառականութեամբ խիստ կենդանացած էր . բայց հիմա շատ ինկած է , և թէ վաճառականական ու թէ քաղաքական կողմանէ յարգ մը չունի : Հազիւ 5 կամ 600 բնակիչ կայ մէջը :

Վեսուվի արդի վիճակը :

1858 տարւոյն պատառմունքէն 'ի վեր մինչև ցայսօր միշտ լաւա կը վազէ Սեսուվ լեռնէն , և այնպիսի երևոյթներ կը տեսնուին՝ որ Բորդիչի բնակչաց սիրտը շատ կը դողացընեն : Լըտաքոյ կարգի բան մըն է ժայթքման մը ասանկ տասնրութ ամսէ աւելի տևելը , և քան զայն աւելի նորութիւնն այն է՝ որ գետինն տակէն է պատառմունքը : Սեսուվի տարեգրութեանց մէջ , որ Վրիստոսի 79 թուականէն կը սկսին , յորումանհետացան Պոմպէյա և Հերկուլանոն քաղաքները , ոչ երբէք ասոր նման պատառմունք մը կը հանդիպի մարդ : Լմենէն աւելի ահաւոր պատառմունքներն երեք են . մէյ մը 1631 տարւոյն , որ տասնըվեց ժամուան չափ սպառնացաւ գետինն անցընել Վէսուվի քաղաքը զարհուրելի երկրաշարժիւ մը . երկրորդը՝ 1737 տարւոյն , որ լաւայիւ Սէզլինա քաղքին մեծ մասը կործանեց , և երրորդը՝ 1794ին , որուն լաւան վեց ժամուան մէջ 2 մղոն տեղ քալեց : Բայց հիմակուան պատառմունքէն

վազած լաւան գրեթէ 3 մղոն տեղ ճալ բայ ըրաւ , թէպէտ աւելի դանդաղութեամբ քալելով :

Ինչպէս գիտեն ամէնքը՝ Սեսուվի նոր բերանը սաստիկ երկրաշարժէ մը բացուեցաւ , որ հրաբխին մեծ կոնոնը պատռեց : Ըստ դիտելոյ Պ . Ռալմիէրի գիտնոյն , որ Սեսուվեան գիտանոցին տեսուչն է , լաւան կոնոնին վարէն հողուն տակէն դուրս ելաւ Բէնոյ Գէլէ Ճիւէպրէ ըսուած տեղը , գրեթէ 300 մէրը հեռու Լիսապատականին հընէ . բոլոր այն դաշտին մէջ տարածուէն ետքը՝ գնաց ինկաւ ընդարձակ խոր հեղեղատի մը մէջ , որ 80 մէրը խորութիւն ունէր , և աւելի քան 4300 մէրը լայնութիւն , և որ հիմա բոլորովին լեցուած է . ետքը իրեք տեղ կառքի փառաւոր ճամբան աւրելով , քսանի մը չափ գեղացւոյ տներ ու ամառաստուն ապարաններ ծածկեց , այգիներով ու ձիթենիներով զարդարուած խել մը երկիր աւրըշտըկեց , և Ռէոյ Գէլէ Կոսէա ըսուած լաւայի հեղեղն ալ անցաւ , որ Բորդիչի գերեզմանատանն ուղղութեամբ կ'ընթանայ քանի մը հարիւր մէրը հեռաւորութեամբ անկէ :

Երձաւոր հաշուով կը զուրցուի թէ հրաբխին այս նոր բերանը՝ քսանուերկու միլիոն խորանարդ մէրէ աւելի լաւա դուրս տուեր է : Երբեմն բնութիւնն ալ արտաքոյ կարգի գործողութիւններ կ'ընէ . ինչպէս այս լաւան տան մը խնայելով՝ չէ կործանած զայն , այլ չորս կողմը պատեր է ինչուան ծածքը . բայց ոչ ոք կրնայ ոտք կոխել հոն :

Գիտանոցին տեսչին ըրած փորձերը կը հաստատեն որ լաւային ջերմութիւնը գրեթէ 1,000 աստիճանի հասեր է Սէսուվի ջերմաչափով :

Ստերս ստէպ ստէպ գետնաշարժներ կը հանդիպին հոնտեղերը , որ բաւական կը ցնցեն , և վախ կու տան ուրիշ նոր պատառման մըն ալ :